

Токарєва К. С.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного і адміністративного права

Національний авіаційний університет

ph.d.tokareva@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5705-5211>

ЗНАЧЕННЯ МЕДІАЦІЇ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено значенню медіації в умовах розвитку правової системи України. Метою дослідження є аналіз потенційного правового впливу запровадження медіації до вітчизняної системи захисту прав, свобод та інтересів людини. Проаналізовано завдання та напрями розвитку національної правової системи. Встановлено, що формування концепції розвитку альтернативних способів вирішення спорів є однією із умов гармонізації національного законодавства та права Європейського Союзу. Визначено, що реформування системи правосуддя, яке тривало з 2016 року, не призвело до повного перевантаження судів. Рівень довіри українців до судової влади є критично низьким. Наголошено на тому, що медіація стала об'єктивною потребою суспільства. Проаналізовано переваги медіації над судовим розглядом та іншими способами альтернативного вирішення спорів. Встановлено, що медіація здійснюється на добровільних засадах, характеризується самостійністю сторін, конфіденційна та неформальна. Досліджено наукові погляди іноземних вчених щодо найбільш вагомих переваг медіації, серед яких швидкість та оперативність розв'язання конфлікту та зменшення витрат на розгляд спору. Здійснено аналіз значення медіації у різних категоріях спірних правовідносин. Встановлено, що медіація сприяє зменшенню емоційної напруженості у спорах, сприяє примиренню сторін та збереженню їх нормальних відносин. Зроблено висновок про позитивний вплив медіації на розвиток правової системи України та сформовано перелік наслідків її впровадження, серед яких: задоволення потреби суспільства у швидкому врегулюванні конфліктів; зниження корупційних ризиків при вирішенні конфліктів та, як наслідок, рівня сприйняття корупції в цілому; розвантаження судової системи та підвищення оперативності і якості судового розгляду; освіченість громадян щодо можливих шляхів захисту своїх прав як крок до подолання правового нігілізму; модернізація правової системи відповідно до європейських стандартів та наближення до повноцінного членства у Європейському Союзі тощо.

Ключові слова: медіація, правова держава, альтернативне вирішення спорів, суд, довіра до правосуддя.

Tokareva K. THE IMPORTANCE OF MEDIATION IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

The article is devoted to the importance of mediation in the development of the legal system of Ukraine. The aim of the study is to analyze the potential legal impact of the introduction of mediation in the domestic system of protection of human rights, freedoms and interests. The tasks and directions of development of the national legal system are analyzed. It is established that the formation of the concept of development of alternative dispute resolution is one of the conditions for harmonization of national legislation and the law of the European Union. It is determined that the reform of the justice system, which has been going on since 2016, has not led to a complete overload of the courts. The level of Ukrainians' trust in the judiciary is critically low. It is emphasized that mediation has become an objective need of society. The advantages of mediation over court proceedings and other ways of alternative dispute resolution are analyzed. It is established that mediation is carried out on a voluntary basis, is characterized by the independence of the parties, confidential and informal. The scientific views of foreign scholars on the most important benefits of mediation, including the speed and efficiency of conflict resolution and reducing the cost of dispute resolution, have been studied. The analysis of the importance of mediation in different categories of disputed legal relations is carried out. It has been established that mediation helps to reduce emotional tension in disputes, helps to reconcile the parties and preserve their normal relations. A conclusion is made about the positive impact of mediation on the development of the legal system of Ukraine and a list of consequences of its implementation is formed, among which: meeting the needs of society in the rapid settlement of conflicts; reduction of corruption risks in conflict resolution and, as a consequence, the level of perception of corruption in general; unloading the judicial system and improving the efficiency and quality of court proceedings; educating citizens about possible ways to protect their rights as a step towards overcoming legal nihilism; modernization of the legal system in accordance with European standards and approximation to full membership in the European Union, etc.

Key words: mediation, rule of law, alternative dispute resolution, court, trust in justice.

Постановка проблеми. З часів здобуття незалежності України питанням альтернативного вирішення спорів приділялася велика увага як з боку законодавців, так і з боку науковців. Обраний курс на європейську інтеграцію вимагає від держави гармонізації національного законодавства із законодавством та стандартами Європейського Союзу. Реформи правосуддя поки що не дають бажаного результату, тоді як спірні відносини знаходять нові прояви. Тому сьогодні питання впровадження альтернативних суду шляхів врегулювання конфліктів постало більш гостро. Правова система знаходиться у постійній динаміці відповідно до нових потреб та викликів суспільства. Застосування нових механізмів захисту прав, свобод та інтересів людини є обов'язковою умовою для розбудови демократичної правової держави. Медіація як нове соціально-правове явище доводить свою ефективність у більшості категоріях спірних правовідносин. З врахуванням тенденцій до осучаснення правових засобів врегулювання суспільних відносин, варто дослідити значення медіації в контексті

розвитку правової системи України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика дослідження не є широко розповсюдженою серед вітчизняних науковців. Окремі питання розвитку правової системи України та реформування системи правосуддя вивчали такі вчені як Д. Лук'янов, Н. Оніщенко, В. Шаганенко, Г. Дрок, О. Волянська, І. Підкурова, М. Кобак та інші. Теоретико-правовий аналіз медіації був предметом праць таких науковців як С. Запара, М. Поліщук, З. Красіловська, G. Skrobotowicz, L. Zhorzholiani, J. Nolan-Haley та інших. Водночас питання значення та впливу медіації на правову систему України залишається недостатньо опрацьованим.

Мета статті полягає у дослідженні перспективного впливу медіації на розвиток правової системи України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Правова система формується під впливом об'єктивних закономірностей розвитку окремого суспільства та являє собою сукупність всіх правових явищ, що перебувають у стійкому зв'язку між собою та з іншими соціальними системами. Вона заходиться у постійному обміні з навколишнім середовищем, тобто є онтологічно відкритою, не є уніфікованою та має інституціональні прояви. Суб'єкти правової системи усвідомлюють свою належність до неї та свою ідентичність, знаходячись у постійній комунікації [1, с. 33].

Роль та завдання правової системи полягає у створенні чітко визначеної стабільної нормативної основи для усіх суспільних відносин та їх динаміки. Демократична правова держава, яка зробила європейський вибір, повинна вдосконалювати правове регулювання, а саме забезпечувати сприятливі умови існування індивідів, регламентувати та охороняти нові суспільні відносини, реалізовувати правовий захист інтересів громадян, розвивати правовий світогляд тощо [2, с. 6].

Правова система України створювалась у відповідному соціально-культурному середовищі відповідно до правового досвіду українську народу та культур тих народів, які існували на її території та встановлювали власні моделі правового впливу. Як слушно зауважує В. Шаганенко [3, с. 72], постійна динаміка та розвиток правової системи характеризуються безперервним накопиченням нормативного матеріалу, його розподілу відповідно до галузей та інститутів суспільних відносин, посиленням процесів децентралізації та зближенням національної правової системи з міжнародним правом.

Обравши курс європейської інтеграції, Україна зобов'язалася своєчасно та всебічно наближати вітчизняне законодавство до права Європейського Союзу. Окрім створення нових та внесення змін до існуючих нормативно-правових актів, актуальним у даних умовах для держави залишається створення дієвих механізмів охорони та захисту прав, свобод та інтересів громадян. Відповідно на нові виклики стало реформування системи юстиції.

У 2016 році було розпочато проект Ради Європи «Підтримка впровадженню судової реформи в Україні». Метою проекту визначено: «підтримку незалежності, справедливості та ефективності судової влади шляхом надання допомоги Україні у впровадженні реформ у сфері правосуддя відповідно до стандартів та рекомендацій Ради Європи» [4]. Тоді як серед очікуваних результатів, окрім вдосконалення інституту дисциплінарної відповідальності суддів та ефективного виконання рішень Європейського суду з прав людини, визначено сформування концепції розвитку та механізми альтернативного вирішення спорів – арбітражу та медіації.

На нашу думку, запровадження альтернативних способів вирішення спорів, зокрема медіації, є соціально обумовленою потребою, що пов'язано із недоліками судової системи. Побудова правової держави вимагає докорінних змін у сфері правосуддя, а саме – перетворення його в реальну незалежну та самостійну гілку державної влади. Проблема забезпечення ефективної діяльності судової влади та доступності правосуддя ще не вирішена. Судова влада покликана задовольняти потреби громадян, суспільства і держави в законному, справедливому, швидкому вирішенні правових спорів, які виникають в процесі реалізації прав і обов'язків суб'єктів правовідносин. Це завдання реалізується судовою владою не повною мірою, тоді як це негативно впливає на забезпечення правопорядку та стримує розвиток економіки. Загальновідомим є те, що судова влада може виконувати свою суспільну місію лише за умови збереження у суспільстві високого рівня довіри до суду [5, с. 301].

За даними Другого всеукраїнського опитування населення України щодо довіри до влади, судової реформи та сприйняття корупції, яке у жовтні 2018 року було проведено в рамках програми USAID «Нове правосуддя» [5], довіряють судовій владі лише 16% респондентів. За шкалою системи «Євробарометр» схильні довіряти вітчизняній судовій системі лише 20% опитаних. Для порівняння, за цією ж системою опитування, проведеного у державах Європейського Союзу, 55% опитаних добре оцінили та висловили довіру до діяльності судів у своїх державах [7, с. 155].

Причини таких показників в Україні є різноманітні. Як вказує О. Овсяннікова [8, с. 198], в останні роки велику увагу акцентують на позасудовій поведінці суддів, їх дозвіллі та майновому стані. Частими є порушення деякими суддями морально-етичних засад професійної позасудової поведінки, що стає предметом обговорення громадськості. М. Кобак [9, с. 77] відзначає, що в силу скорочень суддів та їхньої великої завантаженості, скоротилася якість та оперативність судового розгляду. Крім цього, чинниками, які впливають на такий стан довіри до суду в Україні, визначають:

- 1) якість нормативно-правових актів, якими керуються судді при винесенні рішень;
- 2) доступність та прозорість правосуддя;
- 3) якість суддівського корпусу;

- 4) рівень виконання судових рішень;
- 5) висвітлення роботи судів у засобах масової інформації [7, с. 160].

Про низьку ефективність судової системи свідчить також велика кількість звернень громадян України до Європейського суду з прав людини за захистом своїх прав, свобод та інтересів. З огляду на такі негативні явища та трансформаційні перетворення, які притаманні будь-якій молодій демократичній державі, існує потреба у появі нових правових інститутів з метою становлення суспільної стабільності. Тому варто зосередити увагу на медіації як новітньому соціально значущому явищі.

Медіація, на думку С. Запари [10, с. 85], це альтернативний добровільний спосіб вирішення спорів, який на договірних засадах за допомогою медіатора або медіаторів сприяє виробленню взаємоприйняттого рішення щодо врегулювання конфлікту. Схоже визначення надає М. Поліщук [11, с. 138], яка визначає медіацію як «альтернативний спосіб вирішення спору, за умовами якого сторони добровільно беруть участь у переговорах та, за допомогою незалежної та кваліфікованої третьої сторони-медіатора, намагаються досягнути консенсусу та вирішити власний спір з урахуванням інтересів кожного». Тож, медіація є позасудовою процедурою вирішення спору за сприяння третьої особи – медіатора, результатом якої є укладення угоди про досягнуті сторонами домовленості.

Медіація полягає у регулярних переговорах між сторонами та медіатором, а участь у медіації та укладення медіаційної угоди за результатами здійснюється на добровільних засадах. Медіатор – є незалежним, має відповідну кваліфікацію, знання та досвід, керує переговорами та допомагає сторонам знайти оптимальне рішення. При цьому він не може нав'язувати сторонами свою правову позицію [11, с. 138].

Значення медіації для правової системи тієї чи іншої держави розкривається через її переваги над судовим розглядом та іншими альтернативними способами вирішення спорів. Основними перевагами медіації над судовим розглядом традиційно визначають:

- 1) швидкість розгляду спору порівняно із перевантаженими судами;
- 2) відсутність чіткого процесуального порядку, що сприяє готовності сторін до співробітництва;
- 3) сторони приймають рішення самостійно шляхом консенсусу, що в перспективі забезпечує добровільне виконання прийнятих домовленостей;
- 4) судові рішення задовольняє інтереси лише однієї зі сторін, тоді як результатами медіації задоволені усі сторони;
- 5) медіація спрямована на перспективу, тобто налагодження комунікації сторін для співпраці у майбутньому, тоді як судовий розгляд має ретроспективний характер та дає правову оцінку відносинам, які склалися у минулому [12, с. 12].

Самовизначення, тобто самостійність сторін, є однією із основних цінностей медіації. Ця характеристика відрізняє медіації від арбітражу та є невід'ємною частиною демократичного процесу прийняття рішень, коли учасники самостійно вирішують результат врегулювання конфлікту без нав'язування третіх осіб. Самовизначення має велике суспільне значення, оскільки сприяє розвитку здатності сторін вирішувати проблеми та формувати індивідуальне правосуддя, засноване на власних інтересах. Медіація дає можливість сторонами вийти за межі звичайного справедливого вирішення суперечки та передбачає можливість досягнути примирення – вибачитися та вибачити. Процедура має широкі межі добровільності для учасників, які супроводжують їх від початку – прийняття рішення про звернення до посередництва, до кінця – прийняття рішення у спорі [13, с. 69].

Гнучкість та неформальність процедури полягає у тому, що кількість правил, які встановлюються для медіатора у здійсненні його діяльності, є невеликою. Сторони можуть обговорювати будь-які питання та вільно висловлюватися. Наприклад, деякі медіатори пропонують сторонам надати короткий опис своїх позицій до початку процесу. Інші вважають, що це є недоцільним та обмежує «творчість» медіатора. Тож, суворої регламентації проведення медіації не існує, однак вона поділяється на певні загальні етапи, яких медіатори дотримуються відповідно до специфіки певного конфлікту [14, с. 156].

Серед переваг медіації над іншими альтернативними способами вирішення спорів слід відмітити її універсальність.

Сталою зарубіжною практикою є використання посередництва у цивільних, трудових, сімейних, публічно-правових та інших спорах. Зокрема, медіація у трудових спорах через свою соціально-правову природу має особливе значення. Хоча формально трудові відносини характеризуються рівністю, на практиці роботодавець ієрархічно підпорядковує працівника. Саме роботодавець забезпечує простір для роботи, надає працівнику засоби для існування, одночасно диктуючи умови найму та завдання, які працівник повинен виконувати під керівництвом роботодавця. Оскільки роботодавець зацікавлений у безперебійній роботі свого підприємства, а працівник – у збереженні робочого місця та доходу, вочевидь необхідним є дружнє вирішення спору, яке задовольнить усіх учасників конфлікту. Натомість винесення судового рішення, на відміну від угоди за результатами медіації, не сприятиме збереженню нормальних відносин між ними [15, с. 130].

Посередництво у сімейних спорах має власні особливості. Наприклад, розірвання шлюбу – це не лише складний юридичний, а й емоційно напружений процес. У зв'язку з цим участь при розлученні медіатора – фахівця, що володіє експертними знаннями в сфері сімейної психології (конфліктології), є необхідною. Суть медіації при розлученні зводиться до досудового або позасудового, в залежності від встановленого порядку розірвання шлюбу, вирішення конфлікту між подружжям, яке розлучається, залагодженню суперечок

майнового характеру, а також врегулювання питань, пов'язаних з вихованням та утриманням неповнолітніх дітей. Медіація у сімейних спорах сприяє зниженню напруженості між колишнім подружжям, змінює вектор сімейного законодавства в бік пріоритету прав і інтересів неповнолітніх дітей. Емоційна складова сімейних спорів робить їх найпоширенішим об'єктом врегулювання шляхом посередництва [16, с. 202].

Щодо застосування медіації у кримінальних провадженнях, то G. Skrobotowicz [17, с. 130] називає її перевагами реалізацію таких ідей: змусити винного відчувати сором за скоєне та водночас викликати бажання відносити заподіяну шкоду; задоволення емоційних потреб та інтересів жертви; участь суспільства у соціальній реабілітації злочинця та підтримка його у поверненні до нормального життя. При вирішенні адміністративно-правових спорів медіація сприяє встановленню конструктивного діалогу між громадянами та органами публічної адміністрації, що є ознакою громадянського суспільства.

Медіація легко адаптується до будь-яких нових видів конфліктних відносин. Наприклад, розвиток індустрії спорту потребує створення ефективних інструментів врегулювання конфліктів, які супроводжують такий розвиток. Традиційно до спортивних спорів використовують міжнародний арбітраж. Національні суди є не досить компетентними у цій категорії спорів, вимагають багато часу та витрат. Швидкість та доступність медіації все частіше приваблюють суб'єктів спортивної діяльності, оскільки посередництво проводиться в закритому режимі та конфіденційно, уникаючи негативної реклами та небажаної участі третіх осіб, таких як журналісти або конкуренти. Переговори відбуваються неупереджено, а рішення не передаються на контроль арбітрів або суддів [18, с. 83]. Це досить перспективний напрямок, особливо для держав, де спортивні організації фінансуються недостатньо, тому коштів на тривалу судову тяганину немає.

Значення медіації для розвитку правової системи держави важко переоцінити. Як визначає A. Costa e Silva [19, с. 2], медіація – це діяльність, спрямована на освіченість громадян, автономію та розширення можливостей. Вона стала символічною та соціально-актуальною професійною практикою у той час, коли європейські держави зіштовхнулися із додатковими соціальними проблемами. Серед таких проблем виділяють мовне, культурне та етнічне розмаїття; збільшення мігрантів; соціальні заворушення спричинені несприятливими економічними явищами. В умовах сучасної культури важливо запобігати конфліктам та насиллю, тому соціальна значущість діяльності посередників є безумовною.

Виконання завдань та реалізація функцій демократичної, соціальної, правової держави передбачає створення та використання надійних юридичних механізмів реалізації свободи, рівності і справедливості з урахуванням неможливості існування абсолютної необмеженої свободи та абсолютної рівності. Такі механізми повинні визначати оптимальне співвідношення державних, правових, економічних складових регулювання та саморегулювання суспільних процесів, перерозподіл матеріальних ресурсів для забезпечення певного рівня життя, сприяти зниженню соціальної напруги [2, с. 6].

На нашу думку, вищезгадані переваги медіації неможливо використати під час вирішення спорів в Україні з огляду на відсутність її офіційного закріплення. Це зумовлює низький попит на використання процедури та залишає рівень обізнаності громадян про позасудові можливості захисту своїх інтересів низьким. Але з огляду на документ «Вплив Керівних принципів СЕРЕЖ на цивільну, сімейну, кримінальну і адміністративну медіацію» Європейської комісії з питань ефективності правосуддя процес становлення альтернативних способів вирішення спорів ще триває у багатьох європейських державах (European Commission for the Efficiency of Justice [20]). Наприклад, Німеччина, Великобританія та Естонія наголошують на тому, що рекомендації Ради Європи щодо впровадження медіації ніяк не впливають на розвиток сімейної медіації у їх правових системах. Тоді як Бельгія, Греція, Польща, Словенія, Україна та інші держави також вказали, що рекомендацій недостатньо, а необхідним є створення типового закону про медіацію у відповідних сферах суспільних відносин.

Розробниками програм з медіації вказано, що розвиток інституту посередництва у кожній державі передбачає зміну парадигми. Він торкається способу мислення та поведінки у конфліктах та означає кардинальні зміни судової практики та поведінки суддів і адвокатів.

Соціально-економічні процеси в державі створюють підґрунтя для соціальної та психологічної напруженості. Така напруженість зумовлює підвищення рівня конфліктності, що негативно впливає на становлення розвиненого демократичного суспільства. Деструктивні відносини складаються не лише між індивідами, а й між державою та окремими суб'єктами права. Конфлікти потребують негайного вирішення, оскільки, як ми бачимо, зростання постійного невдоволення суспільства зумовлює появу масових заворушень, а під час ескалації – навіть загрозу національній безпеці. Навички комунікації та налагодження конструктивного діалогу є важливими як у приватно-правових, так і публічно-правових відносинах. Держава повинна сприяти зменшенню конфліктогенності у суспільстві, оскільки від цього залежить вектор її подальшого розвитку.

Висновки. Таким чином, з огляду на недосконалість традиційних засобів вирішення спорів, в українському суспільстві існує об'єктивна потреба у нових способах захисту своїх інтересів. Найбільш доцільним вбачається запровадження медіації – альтернативного способу вирішення спорів на добровільних засадах за сприяння нейтрального посередника, який скеровує сторін до самостійного прийняття взаємовигідного рішення.

Проаналізувавши теоретичну основу дослідження, можемо прогнозувати значення медіації для правової системи України: 1) задоволення потреби суспільства у швидкому врегулюванні конфліктів; 2) зниження корупційних ризиків при вирішенні конфліктів та, як наслідок, рівня сприйняття корупції в цілому; 3)

розвантаження судової системи та підвищення оперативності і якості судового розгляду; 4) освіченість громадян щодо можливих шляхів захисту своїх прав як крок до подолання правового нігілізму; 5) зміна способу мислення суспільства та формування звички мирного врегулювання конфліктів; 6) зниження рівня соціальної напруженості та конфліктогенності; 7) підвищення довіри населення до органів публічної адміністрації та конструктивний діалог між державою і громадянином; 8) модернізація правової системи відповідно до європейських стандартів та наближення до повноцінного членства у Європейському Союзі.

Таким чином, медіація як мистецтво мирного вирішення конфліктів сприятиме формуванню нових правових цінностей та традицій в українському суспільстві. На сучасному етапі активного розвитку правової системи України, зміни доктрини та реформування усіх сфер суспільного життя розширення сфери захисту прав і свобод людини пришвидшить складний процес становлення громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Лук'янов Д. Правова система як предмет порівняльно-правових досліджень: характеристика за теорією систем. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2. С. 27-35.
2. Оніщенко Н.М. Розвиток національної правової системи в контексті запитів громадянського суспільства. *ScienceRise. Juridical Science*. 2018. № 3. С. 4-9.
3. Шаганенко В. П. Сутнісні характеристики системи права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 69-74.
4. Support to the implementation of the judicial reform in Ukraine. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/cdcj/co-operation-projects/judicial-reform-ukraine>.
5. Дрок Г.М. Стратегічні напрями реформування судустрою і судочинства в сучасних євроінтеграційних умовах. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса). Одеса: Юридична література. С. 299-301.
6. Research and Reports. *USAID New Justice Program*. URL: <https://newjustice.org.ua/uk/lib/doslidzhennya-ta-zviti/>.
7. Волянська О. В., Підкуркова І. В. Довіра до суду як чинник довіри до публічної влади: міжнародний та національний виміри. *Вісник Національного університету Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Серія: Політологія*. 2018. № 2. С. 151-165.
8. Овсяннікова О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на формування громадської думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 196-200.
9. Кобак М. В. Відновлення довіри суспільства до суду як необхідна умова реформування судустрою. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. № 2 (3). С. 76-78.
10. Запара С. І. Поняття медіації та особливості її становлення в Україні та світі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 83-85.
11. Поліщук М. Я. Поняття медіації як альтернативного методу вирішення спорів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2014. Випуск 65. С. 134-139.
12. Красіловська З. Теоретичні основи медіації як альтернативного способу вирішення спорів: поняття, види, принципи. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 3. С. 10-13.
13. Nolan-Haley J. Mediation: The new arbitration. *Harvard Negotiation Law Review*. 2012. 17(61). P. 61-95.
14. Zhorzholiani L. Advantages of Resolution of Civil Disputes through Judicial Mediation over Litigation. *TSU Journal of Law*. 2017. 1. P. 151-171.
15. Sobczak E. Mediacja w sporach pracowniczych w kontekście zarządzania przedsiębiorstwem. In *Wiedza społeczno – ekonomiczna i prawna motorem rozwoju gospodarki: monografia*. Omnibuss. 2016. 128-148.
16. Коношенко Н. В. Медиация в семейном праве. *Мир на пороге перемен: Экономика. Управление. Право*. 2016. С. 201-205.
17. Skrobotowicz G. A. Zalety mediacji karnej. *Prokuratura i Prawo*. 2012. 2. 128-145.
18. Mohamad M. A. S., Kamarudin A.R. Mediation as an effective tool for resolving sport disputes. *International Journal of Business, Economics and Law*. 2015. 7(4). P. 81-85.
19. Costa e Silva A. M. Education, citizenship and mediation. *Citizenship, Social and Economics Education*. 2012. 1(11). P. 2-10.
20. The Impact of CEPEJ Guidelines on Civil, Family, Penal and Administrative Mediation. *European Commission for the Efficiency of Justice*. URL: <https://rm.coe.int/report-on-the-impact-of-cepej-guidelines-on-civil-family-penal-nd-admi/16808c400e>.

REFERENCES:

1. Lukianov, D. (2015). Pravova systema yak predmet porivnialno-pravovykh doslidzhen: kharakterystyka za teoriieiu system. [Legal system as a subject of comparative legal research: characteristics of systems theory]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2, 27-35. [in Ukrainian].
2. Onishchenko, N. M. (2018). Rozvytok natsionalnoi pravovoi systemy v konteksti zapytiv hromadianskoho suspilstva. [Development of the national legal system in the context of civil society demands]. *ScienceRise. Juridical Science*, 3, 4-9. [in Ukrainian].
3. Shahanenko, V. P. (2012). Sutnisni kharakterystyky systemy prava. [Essential characteristics of the legal system]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*, 2, 69-74. [in Ukrainian].

4. *Support to the implementation of the judicial reform in Ukraine*. (2016). Council of Europe. Retrieved from: <https://www.coe.int/en/web/cdcj/co-operation-projects/judicial-reform-ukraine>. [in English].
5. Drok, H. M. (2016). Stratehichni napriamy reformuvannya sudoustroiu i sudochynstva v suchasnykh yevrointehratsiynykh umovakh. [Strategic directions of reforming the judiciary and the judiciary in modern European integration conditions]. In *Pravovi ta instytutsiini mekhanizmy zabezpechennia rozvytku derzhavy ta prava v umovakh yevrointehratsii: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (20 travnia 2016 r., m. Odesa)*. Odesa: Yurydychna literatura. 299-301. <https://newjustice.org.ua/uk/lib/doslidzhennya-ta-zviti/> [in Ukrainian].
6. *Doslidzhennya ta zvity*. [Research and Reports]. USAID New Justice Program. Retrieved from: <https://newjustice.org.ua/uk/lib/doslidzhennya-ta-zviti/>. [in Ukrainian].
7. Volianska, O. V. & Pidkurkova, I. V. (2018). Dovira do sudu yak chynnyk doviry do publichnoi vlady: mizhnarodnyi ta natsionalnyi vymiry. [Trust in the court as a factor of trust in public authorities: international and national dimensions]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Seriya: Politolohiia*, 2, 151-165. [in Ukrainian].
8. Ovsiannikova, O. (2016). Profesiina etyka suddiv ta pratsivnykiv sudu yak chynnyk, shcho vplyvaie na formuvannya hromadskoi dumky. [Professional ethics of judges and court employees as a factor influencing the formation of public opinion]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, 8, 196-200. [in Ukrainian].
9. Kobak, M. V. (2016). Vidnovlennia doviry suspilstva do sudu yak neobkhidna umova reformuvannya sudoustroiu. [Restoration of public confidence in the court as a necessary condition for reforming the judiciary.]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriya: Yurydychni nauky*, 2 (3), 76-78. [in Ukrainian].
10. Zapara, S. I. (2015). Poniattia mediatsii ta osoblyvosti yii stanovlennia v Ukraini ta sviti. [The concept of mediation and features of its formation in Ukraine and the world]. *Porivnialno-analitychne pravo*, 3, 83-85. [in Ukrainian].
11. Polishchuk, M. Ya. (2014). Poniattia mediatsii yak alternatyvnoho metodu vyrishennia sporiv. [The concept of mediation as an alternative method of dispute resolution]. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*, 65, 134-139. [in Ukrainian].
12. Krasilovska, Z. (2013). Teoretychni osnovy mediatsii yak alternatyvnoho sposobu vyrishennia sporiv: poniattia, vydy, pryntsyipy. [Theoretical foundations of mediation as an alternative way of resolving disputes: concepts, types, principles.]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia*, 3, 10-13. [in Ukrainian].
13. Nolan-Haley, J. (2012). Mediation: The new arbitration. *Harvard Negotiation Law Review*. 17(61). 61-95. [in English].
14. Zhorzholiani, L. (2017). Advantages of Resolution of Civil Disputes through Judicial Mediation over Litigation. *TSU Journal of Law*, 1, 151-171. [in English].
15. Sobczak, E. (2016). Mediacja w sporach pracowniczych w kontekście zarządzania przedsiębiorstwem. In *Wiedza społeczno – ekonomiczna i prawna motorem rozwoju gospodarki: monografia. Omnibuss*, 128-148. [in Polish].
16. Konoshenko, N. V. (2016). Medyatsiia v semeinom prave. [Mediation in family law.]. *Myr na porohe peremen: Ekonomyka. Upravlenye. Pravo*, 201-205. [in Russian].
17. Skrobotowicz, G. A. (2012). Zalety mediacji karnej. *Prokuratura i Prawo*. 2. 128-145. [in Polish].
18. Mohamad, M. A. S., & Kamarudin, A.R. (2015). Mediation as an effective tool for resolving sport disputes. *International Journal of Business, Economics and Law*, 7(4), 81-85. [in English].
19. Costa e Silva, A. M. (2012). Education, citizenship and mediation. *Citizenship, Social and Economics Education*. 1(11). S. 2-10. [in English].
20. *The Impact of CEPEJ Guidelines on Civil, Family, Penal and Administrative Mediation*. (2018). European Commission for the Efficiency of Justice. Retrieved from: <https://rm.coe.int/report-on-the-impact-of-cepej-guidelines-on-civil-family-penal-nd-admi/16808c400e>. [in English].

Стаття надійшла до редакції: 21.12.2019